

Waarde heer Kafka,

door **Yves Petry**

Geschreven als slotrede voor de Kafkamathon van Het beschrijf, gehouden op 25.01.08 in Passa Porta.
N.a.v. de postume uitreiking van de 'Nobele Prijs' aan Franz Kafka.

Mocht u vanuit de geestelijke windstreek in de richting waarvan ik deze korte toespraak zal houden, het literaire prijzengebeuren om een of andere reden hebben gevolgd, dan bent u allang tot de conclusie gekomen dat de opwinding die de toekenning van dergelijke onderscheidingen soms in de media en in elk geval in de hoofden van de directe betrokkenen teweegbrengt, niet altijd veel heeft uit te staan heeft met de waarde van een boek, met de intelligentie van de literatuur, met de verhoogde gevoeligheid die in het geschreven woord haar toevlucht en uitdrukkingmiddel zoekt.

Middelmaat regeert, en daarvan zijn deze prijzen vaker een botte illustratie dan dat ze iets uitzonderlijks bekronen. Maar met de prijs van vandaag, de Nobele Prijs, ligt het anders. Hij wordt u niet toegekend omdat het eens tijd werd dat een Jood hem kreeg, of een Duitstalige, of iemand met eetstoornissen. Dat soort publicitaire overwegingen spelen hier geen rol. Evenmin hebben journalistieke motieven de keuze bepaald van diegenen die er u mee hebben bedacht, want de onmiddellijk aantoonbare maatschappelijke relevantie van uw werk is godzijdank nihil. Het is zelfs niet eens de bedoeling om met deze toekenning een controverser uit te lokken, vermits de literaire verdienste op grond waarvan u deze prijs in ontvangst

mag nemen, door niemand zal worden aangevochten. Ik ken heel wat mensen die uw werk niet langer lezen, maar ik ken niemand die, als hij er tenminste ooit mee in contact is gekomen, er niet van heeft gehouden.

Lang geleden, lang voor ik zelf schrijver werd, las ik u, waarde heer Kafka, en raakte ik door uw werk zelfs lichtjes gehypnotiseerd. Dat kwam niet eens in de eerste plaats door de welsprekendheid en elegantie, door de wendbaarheid en precisie, maar wel door de moed tot persoonlijke geobsedeerdheid die u in uw schrijven aan de dag legde, en waar de eerder genoemde kwaliteiten als gevolg van oefening en talent uit voortvloeiden. Tot wat voor droevige, bittere, perverse toestanden uw obsessie met, meer bepaald, uw onmacht als individu in het dagelijkse leven ook heeft mogen leiden, als meststof voor uw schrijven was het een onmiskenbaar vruchtbare vorm van persoonlijke ellende.

Als u kloeg dat onder alle waardeloze schepselen geen creatuur kon worden gevonden dat verwerpelijker was dan u, als u afkondigde dat men in de hele biologie geen gedrocht zou aantreffen dat dieper doordrongen was van zijn volslagen nuttelosheid voor de voortgang van het leven dan u, dan vervreemde me dat niet van u, wel integendeel, dan kwam u me zeer nabij. U appelleerde aan mijn nog vage maar reële gevoel (het uitgesproken inzicht kwam later pas) dat een individu juist in zijn onmacht, en alleen daarin, werkelijk bestaat. U cultiveerde wat u als uw totale onbeduidendheid ervoer, de ontoereikendheid van uw spreken en denken. Omdat de taal toebehoort aan het collectief, moet het individu, wanneer het spreekt, zich bedienen van een taal die wezenlijk niet de zijne is. Het individu is de vreemdeling, het individu is de neger van de verbale wereld.

Als er personages in uw werk opdoken die erin slaagden zich te laten gelden, die de bevelen gaven en de wetten dicteerden, die zonder schroom opeisten wat de anderen hun verschuldigd waren, kortom, die wisten of dachten te weten wie ze waren en daarvoor uitkwamen, dan ging het om figuren die hun identiteit, hun autoriteit ontleenden aan een of andere vorm van bovenindividuele hiërarchie: bureaucratische of sociale, mythische of patriarchale hiërarchie. Maar wie onderaan de ladder stond, het individu namelijk, poneerde zich niet. Die kon hooguit proberen heel omzichtig aan de taal een teken van zijn bestaan te ontlokken, die wist dat zijn waarde, zijn wezen, zijn wezenloosheid of, waarom niet, zijn wezenloze wezen zich niet zomaar in woorden liet uitdrukken. Ongetwijfeld besepte u dat taal eerder een medium is waarin het individu ten onder gaat dan het erin tot uitdrukking komt.

Individuum est ineffabile, het individuele is onuitsprekelijk, zoals de filosoof leert, zoals elke mysticus weet, zoals u dat wist, en het is juist dit inzicht dat u deed schrijven. Want als de taal ernaar neigt al het individuele te doen verdwijnen, dan wilde u dat verdwijnen in eigen hand nemen en maakte u er uw kunst van. U liet zich niet uitwissen, u probeerde zichzelf uit te wissen, als een ware hongerkunstenaar.

Ik leef, waarde heer Kafka, in een zogeheten individualistische tijd. Het individualisme is een productie- en consumptieregime waarvan de propaganda voortdurend lippendienst bewijst aan het individu, maar waarin eigenlijk nauwelijks individuen voorkomen. Doordat het individualisme er vrij goed in slaagt om ons te laten geloven dat wij automatisch geboren worden als individuen met onvervreembare rechten, ontslaat het ons van het geduld, de volharding, de discipline, de ascese die wij eigenlijk nog zouden moeten opbrengen om werkelijk een individu te zijn. Het individualisme maakt van ons individualisten, maar de individualist is slechts een gecorrumpeerde versie van het individu. Hij doet zich voor als iets autonooms, terwijl hij wezenlijk een groepsmens is, een conformist verslaafd aan uitwendigheden die hem moeten bevestigen ten overstaan van andere individualisten. Ook zijn taalhandelingen zijn gericht op zelfbevestiging en hij is daarvoor geheel aangewezen op erkenning door de anderen. Hij zorgt er dan ook bij voorkeur voor dat hij niet verkeerd begrepen kan worden, hij formuleert zijn wensen en verlangens klaar en duidelijk, en leert zijn wensen en verlangens te beperken tot datgene wat klaar en duidelijk kan worden geformuleerd. Het individu daarentegen is geneigd tot zwijgen omdat het weet dat de taal hem niet gunstig gezind is. Vaak zwijgt het zichzelf zelfs dood. De doodgezwegen onmacht is het die de individualist achter al zijn zelfbevestiging verbergt. Maar u, waarde heer Kafka, hebt me voor deze onmacht, die in ieder van ons huist, ontvankelijk gemaakt. Uw taal bezorgde me de literaire verrukkingen die me met deze onmacht konden verzoenen, die haar zelfs aantrekkelijk maakten, wat ze ook aan wanhoop, droefheid of frustratie zou kunnen inhouden. In de maniakale geslepenheid van uw teksten toonde zich deze onmacht als iets waaraan men zich zou kunnen wijden in plaats van haar te moeten ontkennen. U verhief haar via uw woordkunst tot een kunst van de ziel waarin men zich had te bekwamen.

'Die Guten gehen in gleichen Schritt, ohne von Ihnen zu wissen tanzen die Andern um Sie die Tänze der Zeit' (De goeden lopen in dezelfde tred. Zonder hen te

kennen dansen de anderen om hen heen de dans der tijd), zo las ik lang geleden ergens in een van uw dagboeken. En ik rekende het tot mijn literaire ambitie, waarvan ik toen nog helemaal niets had waargemaakt, om met u in de pas te lopen en inderdaad de anderen de dans van hun tijd te laten dansen, er genoeg mee nemend dat ze van mij niet wisten, zolang ik maar evenmin met hen rekening hoefde te houden. Op het huidige punt van mijn literaire carrière aanbeld zou ik uiteraard de gelegenheden niet meer kunnen tellen waarbij ik tegen dit aspect van mijn ambitie in heb gehandeld.

Trouwens, nog voor ik ook maar iets had gepubliceerd, begon ik al afstand te nemen van u en van mijn bewondering voor u. Ik zei aan het begin van deze korte rede dat u me zeer nabij kwam, waarde heer Kafka. In feite kwam u me nabijer dan ik mezelf nabij was. U toonde zich als schrijver al de mens die ik al schrijvende nog moest worden.

Kortom, u stond me behoorlijk in de weg, en het was daarom dat ik me op een gegeven moment gedwongen voelde kwaad van u te spreken. Ja, gewapend met de feitelijke gegevens die biografieën me over uw leven verschaften, begon ik me vrolijk te maken over uw neurotische pietepouterigheid, uw seksuele onvermogen, uw geheimdoenerij, uw hypochondrie, uw oosterse kruiperigheid, dat zich wentelen in zelfbeklag, die machteloze overgave aan absurde schuldgevoelens, die ook iets verwaands had, alsof u pronken wilde met een moreel besef van bovenmenselijke, haast monsterlijke proporties. Ik zag in u een verleidelijke mooiprater en een slappeling tegelijkertijd. Beschouwt u mijn laatdunkendheid van destijds maar als het onbeholpen compliment van een adolescent. Onder alle schrijvers die ik ooit heb bewonderd, en dat zijn er heel wat, bent u een van de weinigen tegen wie ik me op die manier heb moeten afzetten, ja moeten, want ik had het gevoel dat ik anders gewoon in de kunst van uw schrijven zou verdwijnen voor ik zelfs maar de kans had gekregen ooit een tekst van eigen hand te laten verschijnen.